

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024

Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024 (K 3/2024 vp): Asia on saapunut työelämä- ja tasa-arvovaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava sosiaali- ja terveysvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo, vanhusasiavaltuutetun toimisto
- tasa-arvovaltuutettu Rainer Hiltunen, tasa-arvovaltuutetun toimisto
- erityisasiantuntija Jussi Aaltonen, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto
- erikoistutkija Mervi Ruokolainen, Työterveyslaitos
- professori Toomas Kotkas
- professori emerita Kevät Nousiainen

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Vanhusasiavaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka tehtävänä on edistää ikääntyneiden oikeuksien toteutumista. Tehtävässään vanhusasiavaltuutetun on muun muassa seurattava lainsäädäntöä ja yhteiskunnallista päätöksentekoa sekä arvioitava niiden vaikutuksia ikääntyneisiin. Vanhusasiavaltuutettu antaa eduskunnalle kerran neljässä vuodessa kertomuksen ikääntyneiden asemasta ja oikeuksien toteutumisesta. Nyt käsiteltävänä oleva kertomus on vuoden 2022 alussa toimintansa aloittaneen vanhusasiavaltuutetun ensimmäinen. Vanhusasiavaltuutetun kertomuksessa käsitellään kuutta kokonaisuutta: ikääntyneet ja digitalisaatio, ikääntyneet ja sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut, ikääntyneet ja toimeentuloturva, ikääntyneiden asuminen ja liikkuminen, ikääntyneet ja oikeusturva sekä ikääntyneet ja vaikuttamismahdollisuudet yhteiskunnassa. Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta lausuu vanhusasiavaltuutetun kertomuksesta oman toimialansa osalta.

Valiokunnan lausunto TyVL 9/2024 vp

Kielteisten vaikutusten kasautuminen

Vanhusasiavaltuutettu toteaa kertomuksessaan, että ikääntyneet ihmiset ovat erittäin moninainen joukko, eikä tätä monimuotoista joukkoa koskevia suosituksia eduskunnalle ole mahdollista tehdä kattavasti tai niin, että yksittäinen ehdotus koskisi heitä kaikkia. Päätöksenteossa onkin olennaista tuntea päätösten vaikutukset eri ikäisiin ihmisiin. Vanhusasiavaltuutettu tuo kertomuksensa esiin, kuinka monenlaiset ongelmat kasautuvat eri ikääntyneiden ryhmille, kuten haasteet digitaalisessa asioinnissa kaikkein iäkkäimmille. Tasa-arvovaltuutettu tuo lausunnossaan esiin seikkoja, jotka vaikuttavat yksilön tilanteeseen. Iän lisäksi näitä ovat muun muassa sukupuoli, terveydentila, tulot, alkuperä, kieli ja seksuaalinen suuntautuminen. Yksilöitä määrittävien eri tekijöiden huomioon ottaminen tekee näkyväksi rakenteelliset erot esimerkiksi eri sukupuolten välillä, mutta myös sukupuolten sisällä. Valiokunta yhtyy vanhusasiavaltuutetun kertomuksessaan esittämään huoleen ongelmien kasautumisesta tietylle joukolle ikääntyneitä. Valiokunta pitää tärkeänä välttää päätöksenteon kielteisten vaikutusten kertautumista ja kohdentumista samoille ihmisille.

Työurien pidentäminen ja ikääntymisen huomioiminen työelämässä

Ikääntyneitä yli 65-vuotiaita on Suomessa noin 1,3 miljoonaa ja iäkkäitä yli 75-vuotiaita yli 600 000. Väestöennusteen mukaan heidän määränsä tulee kasvamaan kiihtyvällä tahdilla seuraavan kahden vuosikymmenen aikana (VM, 2024). Vastaavasti työikäisen väestön määrä vähenee. Vanhusasiavaltuutetun kertomuksen mukaan Suomessa yhä useampi siirtyy työelämästä vanhuuseläkkeelle voimavaraisena, ja iäkkäistä yhä useampi jatkaa tai haluaisi jatkaa työelämässä henkilökohtaisen eläkeiän jälkeen. Valtuutettu toteaa heidän merkityksensä työvoiman riittävyyden turvaajina olevan olennainen esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalla. Valtuutetun mukaan tämän laajan joukon osallistumiseksi työelämään tarvitaan rakenteellisia ratkaisuja, kuten heille suunnattuja työvoimapalveluja.

Työterveyslaitoksen asiantuntijalausunnon mukaan vähintään yhtä tärkeää olisi kehittää työuran loppupuolen ikäjohtamista työpaikoilla ja ottaa käyttöön tutkitusti vaikuttavia toimintatapoja. Tällaisia toimintatapoja ovat muun muassa eläkeikää lähestyvien ja työntekoa jatkamaan halukkaiden työntekijöiden tunnistaminen sekä työhön paluun tukeminen esimerkiksi tilanteeseen räätälöidyn perehdytyksen avulla.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisessa työterveyslaitos on tuonut esiin, että ikääntyminen työuran aikana tulisi huomioida entistä paremmin työelämässä. Työterveyslaitoksen tutkimusten mukaan esimerkiksi työaikajoustot mahdollistavat ikääntyvien työntekijöiden paremman palautumisen. Myös uudistettu työturvallisuuslaki kannustaa ikääntyvien parempaan huomioimiseen työelämässä velvoittamalla yksilöllisten tekijöiden, kuten iän, huomioimiseen aiempaa selkeämmin.

Työterveyslaitos toi valiokunnan asiantuntijakuulemisessa esiin, että vanhusten hoivan riittämättömyys lisää paineita vielä työelämässä olevien, ikääntyvien työntekijöiden työssä jaksamiseen ja jatkamiseen. Valiokunnan saaman asiantuntijaselvityksen perusteella yli 700 000 suomalaista hoitaa iäkästä, sairasta tai vammautunutta läheistään päivätyön ohessa. Työssäkäynnin ja omaishoitovastuun yhdistäminen koskee siten huomattavaa määrää työntekijöitä. Työterveyslaitoksen asiantuntijalausunnon mukaan työn ja hoitovastuiden yhteensovittaminen voi tarkoittaa monenlaisia konkreettisia toimia, kuten työaikojen joustavuutta ja työaikoihin liittyviä vaikutusmahdollisuuksia.

Valiokunnan lausunto TyVL 9/2024 vp

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta toteaa työurien pidentämisen olevan keskeinen yhteiskunnallinen kysymys ottaen huomioon Suomen väestörakenteen ja -kehityksen. Valiokunta pitää selvänä, että väestön ikääntyessä tarve työn ja perhe-elämän yhteensovittamiseen työelämän loppupäässä lisääntyy nykyisestä. Valiokunta pitää hyvänä, että työurien pidentämiseksi ja ikääntymisen huomioimiseksi työelämässä on olemassa konkreettisia ja tutkitusti tehokkaita keinoja ja kannustaa niiden laajaan käyttöönottoon.

Ikäsyrrintä työelämässä

Vanhusasiavaltuutetun kertomuksessa ei varsinaisesti käsitellä ikäsyrrintää työelämässä, koska valtuutettu keskittyy vanhuuseläkeiässä olevien henkilöiden oikeuksien toteutumiseen ja seurantaan. Ikäsyrrintä työuran aikana vaikuttaa kuitenkin yksilön asemaan myöhemmässä elämässä, ja se haittaa pyrkimyksiä työurien pidentämiseen ja ikääntymisen huomioimiseen työelämässä. Valiokunnan asiantuntijakuulemisessa yhdenvertaisuusvaltuutettu on tuonut esiin, että sille tulevaisissa työelämän yhteydenotoissa ikä on yleisin syrrintäperuste. Ikä on yleisin syrrintäperuste myös rekrytointisyrrintää koskevissa työelämän yhteydenotoissa. Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan ikäsyrrintä työelämässä vaikeuttaa olennaisesti 55 vuotta täyttäneiden työnhakijoiden pääsyä työelämään. Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta toteaa, että ikäsyrrinnällä työelämässä ja rekrytoinneissa on kielteisiä vaikutuksia sekä yksilöille että yhteiskunnalle. Valiokunta korostaa tarvetta toimille, joilla erityisesti 55 vuotta täyttäneiden työnhakijoiden pääsyä työelämään helpotetaan.

Omaishoitovastuun jakautuminen

Vanhusasiavaltuutetun kertomuksessa tuodaan esiin omaishoidossa tehdyn työn suuri arvo — jopa yli miljardi euroa vuodessa. Suomessa on yhteensä hieman yli 50 000 sopimusomahoitajaa, ja heistä 71 prosenttia on naisia. Hoivatyön epätasainen jakautuminen sukupuolten kesken vaikuttaa naisten urakehitykseen, ansiotuloihin sekä eläkekertymään. Valiokunta toteaa, että omaishoitoon liittyy vanhusasiavaltuutetun kertomuksessaan esiin nostamien kehitystarpeiden lisäksi myös merkittäviä tasa-arvonäkökohtia.

Yhdenvertaisuus ja digitaaliset palvelut

Vanhusasiavaltuutetun kertomuksessa tuodaan esiin ikääntyneiden vaikeudet toimia digitalisointineissa yhteiskunnassa. Asiantuntijalausuntonsa mukaan yhdenvertaisuusvaltuutettu on valvontatyössään kiinnittänyt myös yksityisten palveluntarjoajien huomiota siihen, että heidän tulee palveluiden kehittämisessä ottaa huomioon asiakaskunnan monimuotoisuus. Erityisesti järjestelmä, jossa asiainnin ainoa varmistettu palvelukanava on sähköisessä muodossa, on omiaan saattamaan tosiasiallisesti epäedulliseen asemaan sellaiset henkilöt, jotka eivät käytä digitaalisia palveluja. Kyse on suhteellisen suuresta joukosta ihmisiä, mukaan lukien monet ikääntyneet sekä eri vammaryhmiin kuuluvat henkilöt. Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta toteaa, että yhdenvertaisuuslakia sovelletaan sekä julkisessa että yksityisessä toiminnassa. Syrrinnän kieltö koskee siten viranomaisten lisäksi esimerkiksi yksityisiä palveluntarjoajia. Valiokunta korostaa yhdenvertaisuuden huomioimista digitaalisia palveluita kehitettäessä.

Valiokunnan lausunto TyVL 9/2024 vp

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta esittää,

että sosiaali- ja terveysvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 27.9.2024

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Saara-Sofia Sirén kok
varapuheenjohtaja Lauri Lyly sd
jäsen Fatim Diarra vihr
jäsen Tuomas Kettunen kesk
jäsen Mikko Lundén ps
jäsen Anders Norrback r
jäsen Aino-Kaisa Pekonen vas
jäsen Jorma Piisinen ps
jäsen Mikko Polvinen ps
jäsen Piritta Rantanen sd
jäsen Tere Sammallahhti kok
jäsen Timo Suhonen sd
varajäsen Kim Berg sd
varajäsen Juho Eerola ps
varajäsen Terhi Koulumies kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Meri Pensamo